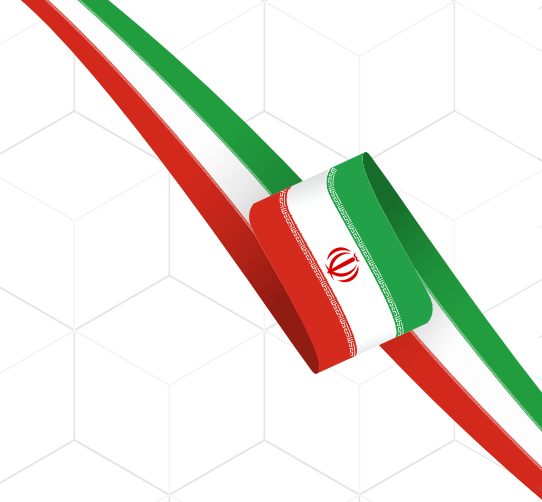

مؤسسه مطالعات پژوهش های بازرگانی

شناسایی و تحلیل پیشران های کلیدی آمایش منطقه ای

(براساس تحلیل های کمی و آینده پژوهی)

استان مرکزی

مهر ۱۴۰۲

استان مرکزی

یکی از اهداف اصلی آمایش سرزمین و برنامه‌های کلان توسعه کشور تاکید بر گسترش فعالیت‌های صنعتی در فضای جغرافیایی و تخصص‌یابی منطقه‌ای برای شکل‌گیری تقسیم کار فضایی است. تمرکز فعالیت‌های صنعتی در چند نقطه خاص کشور و توزیع نامتوازن آنها در پهنه سرزمین به یکی از مهم‌ترین چالش‌های، فراروی سیاست‌گذاران و آحاد مردم تبدیل شده است. در واقع سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی صحیح اقتصادی در هر کشوری مستلزم شناخت امکانات و قابلیت‌های تولیدی و تجاری مناطق مختلف است. براین اساس مستند حاضر به بررسی نتایج «طرح شناسایی و تحلیل پیشران‌های کلیدی آمایش منطقه‌ای براساس تحلیل‌های کمی و آینده‌پژوهشی» به تفکیک استان‌ها به ترتیب فهرست ذیل ارائه شده است.

- بخش ۱. اولویت‌ها و مزیت‌های تولیدی استان براسناد مصوب ملی و استانی آمایش سرزمین؛
- بخش ۲. مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)؛
- بخش ۳. بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای؛
- بخش ۴. نتایج مطالعات آینده‌پژوهی.

بخش ۱

حوزه‌های دارای اولویت توسعه صنعت، معدن و تجارت استان براساس مطالعات آمایش سرزمین

شهرستان‌ها یا نقاط مستعد توسعه	عنوان فعالیت	حوزه
اراک، تفرش، خمین، خنداب، دلیجان، زرنديه، ساوه، شازند	صنایع غذایی	صنعت
اراک، خمین، دلیجان، ساوه، فراهان، محلات	منسوجات	
زرنديه، ساوه، کمیجان	تولید کاغذ و محصولات کاغذی	
خمین، شازند	صنایع تولید زغال کک - پالایشگاه‌های نفت و سوخت‌های هسته‌ای	
اراک، آشتیان، خمین، خنداب، دلیجان، زرنديه، ساوه، شازند، فراهان	صنایع تولید مواد و محصولات شیمیایی و پتروشیمی و دارویی	
اراک، تفرش، خمین، زرنديه، ساوه	صنایع لاستیک و پلاستیک	
خمین، زرنديه، ساوه، شازند، محلات	تولید سایر محصولات کانی غیرفلزی	
اراک، آشتیان، خمین، دلیجان، ساوه	تولید فلزات اساسی	
اراک، خمین، زرنديه، ساوه	تولید محصولات فلزی فابریکی بجز ماشین‌آلات و تجهیزات	
اراک، آشتیان، زرنديه، ساوه	تولید ماشین‌آلات و تجهیزات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
اراک	تولید ماشین‌آلات اداری و حسابگر و محاسباتی	
اراک، زرنديه، ساوه، محلات	تولید ماشین‌آلات و دستگاه‌های برقی طبقه بندی نشده در جای دیگر	
اراک	تولید رادیو و تلویزیون و دستگاه‌ها و وسایل ارتباطی	
اراک، آشتیان، ساوه	تولید تجهیزات پزشکی و اپتیکی	
اراک، خمین، زرنديه، ساوه	تولید وسایل نقلیه موتوری و تریلر و نیم تریلر	
اراک	تولید سایر تجهیزات حمل و نقل	
اراک، زرنديه، کمیجان	تولید مبلمان و مصنوعات طبقه بندی نشده در جای دیگر	
اراک، آشتیان، دلیجان، خمین، شازند	استخراج سنگ‌های فلزی (آهن، مس، سرب و روی، طلا)	معدن
آشتیان، تفرش، دلیجان، زرنديه، ساوه، شازند، محلات	استخراج سایر سنگ‌های معدنی (سولفات دوسود، خاک صنعتی، فلدسپات، سیلیس، کائولن، فلورین، تراورتن، سنگ چینی، مرمریت، مرمر، گرانیت، سنگ آهک، سنگ لاشه، سنگ گچ)	
اراک، آشتیان، تفرش، خمین، دلیجان، زرنديه، ساوه، شازند، کمیجان، محلات	بازرگانی، خدمات پشتیبان تولید	تجارت

بخش ۱

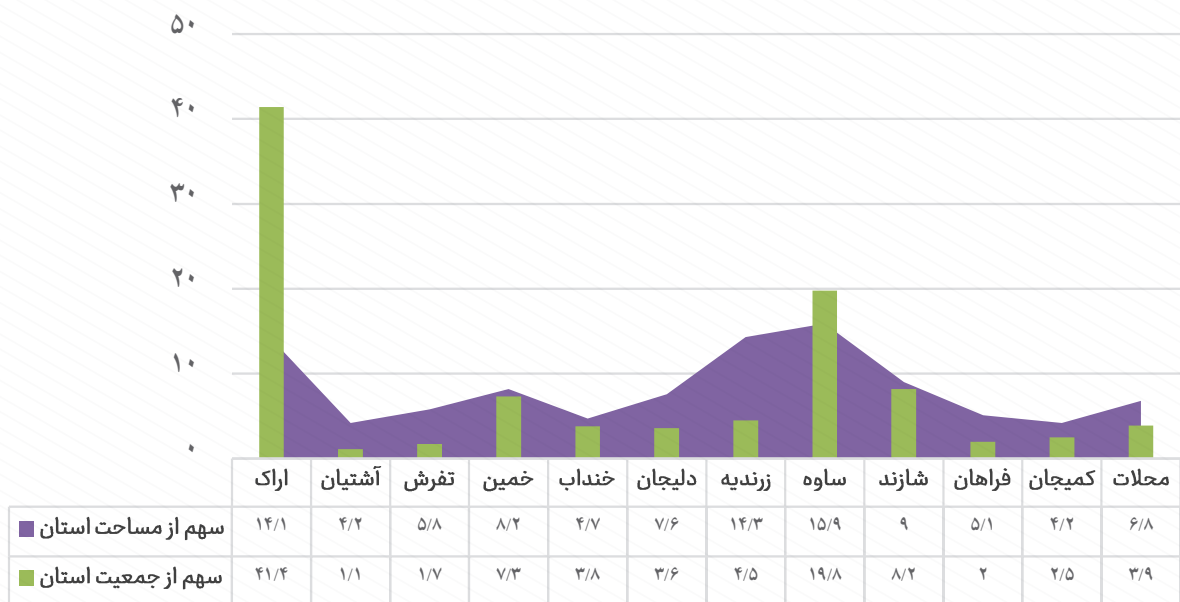
حوزه‌های دارای اولویت توسعه صنعت، معدن و تجارت استان براساس مطالعات آمایش سرزمین

بررسی ساختار مطلوب توسعه صنعت، معدن و تجارت استان به لحاظ آمایش سرزمین حاکی از آن است که رشته فعالیت تولید فرآورده‌های شیمیایی و صنایع غذایی بیشترین فراوانی را در سطح شهرستان‌های استان به لحاظ استعداد استقرار واحد صنعتی دارند. این رشته فعالیت‌ها در حال حاضر سهم ۱۵٫۴ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند.

بخش ۲

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم از مساحت و جمعیت کل استان

- جمعیت استان مرکزی (میلیون نفر): ۱٫۴ (سهم از کل کشور ۱٫۸)
- مساحت استان مرکزی (کیلومتر مربع): ۲۹۱۹۶ (سهم از کل کشور ۱٫۸)

جمعیت و مساحت دو فاکتور اصلی هستند که در بستر زمان و مکان و در کنش متقابل با سطح تکنولوژیکی جوامع، تراکم‌های شهری را رقم می‌زنند؛ بررسی نسبت بین جمعیت و مساحت یکی از نشانه‌های عدم تعادل در مناطق است؛ همانطور که در نمودار مشاهده می‌شود مساحت شهرستان اراک به عنوان مرکز استان ۱۴٫۱ درصد از کل مساحت استان را تشکیل می‌دهد در حالی که ۴۱٫۴ درصد جمعیت استان را در خود جای داده‌است.

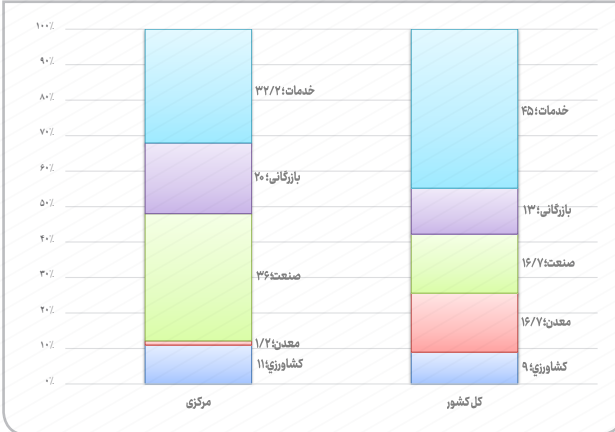

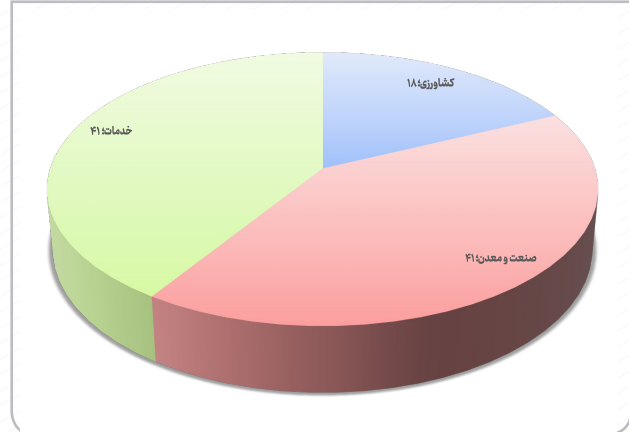
بخش ۲

مشخصات عمومی استان (جمعیت، مساحت و تخصص‌های عمده استان)

سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی استان مرکزی

سهم اشتغال بخش‌های اقتصادی استان مرکزی

بررسی سهم اشتغال استان در بخش‌های اقتصادی گویای سهم بیشتر در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات است.

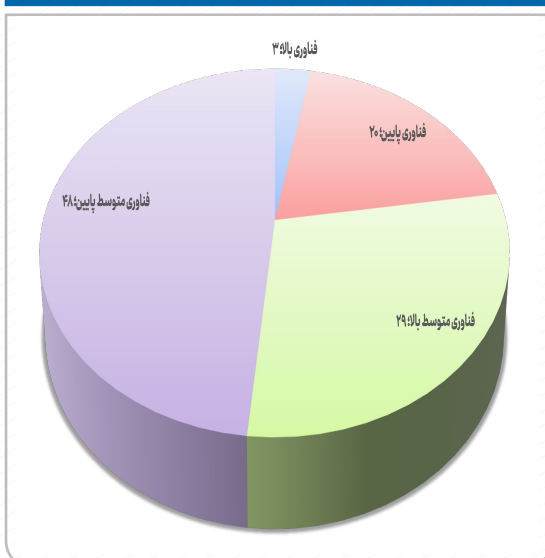
بررسی سهم ارزش افزوده بخش‌های اقتصادی حاکی از آن است که سهم بخش‌های صنعت و بازرگانی استان مرکزی نسبت به میانگین کل کشور بالاتر است.

بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

تعداد کارکنان (نفر)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	تعداد کارگاه	آمار سال ۱۳۹۸
۲۹۰۳۸۱۶	۴۶۵۰۹۰۰	۲۹۱۴۸	کل کشور
۸۸۱۴۰	۲۵۹۳۵۹	۱۱۳۲	مرکزی
۳,۰	۵,۶	۳,۹	سهم استان از کل کشور

سطح فناوری صنایع استان مرکزی-۱۳۹۸

استان مرکزی با سهم ۳,۹ درصدی از تعداد کارگاه‌های بخش صنعت کشور، سهم ۵,۶ درصدی از ارزش افزوده و ۳ درصدی از شاغلین صنعت کشور را به خود اختصاص داده است.

سه رشته فعالیت تولید فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، تولید محصولات فلزی ساخته شده به جرم‌اشین آلات و تجهیزات و تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی، سهم ۴۷ درصدی از صنایع فعال استان را به خود اختصاص داده‌اند. ۶۸ درصد صنایع استان از فناوری پایین و متوسط پایین برخوردارند.

بررسی اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت، حاکی از آن است که در ۸ رشته فعالیت اشتغال بالای ۱۰۰ نفر به ازای هر کارگاه وجود دارد؛ که رشته فعالیت تولید انواع آشامیدنی‌ها بیشترین میانگین اشتغال را دارد.

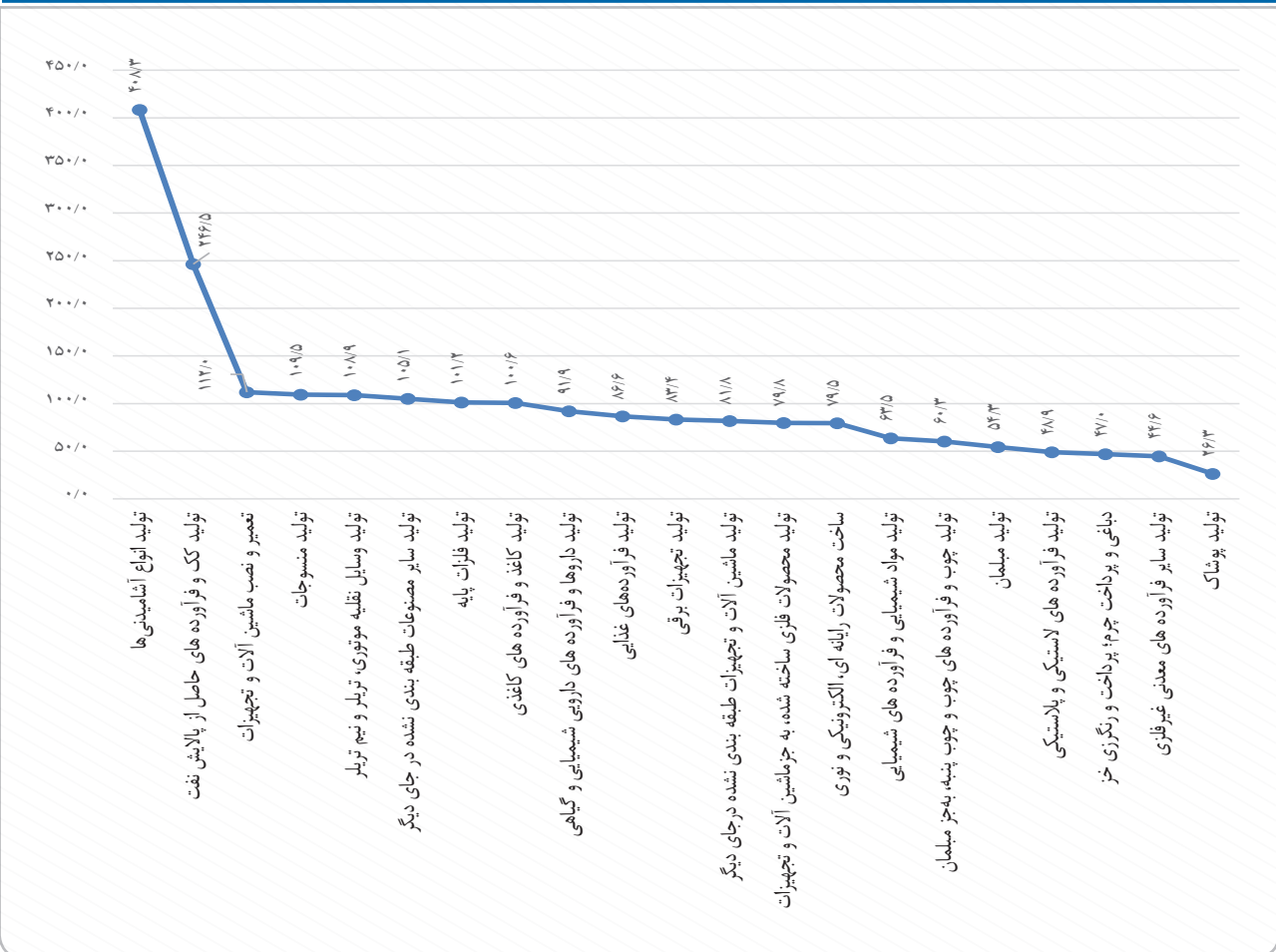
بخش ۳

بررسی شاخص های تخصص منطقه ای

ترکیب صنایع موجود استان-۱۳۹۸ / درصد

میانگین اشتغال هر بنگاه به تفکیک رشته فعالیت

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

بخش ۳

شاخص ضریب ساختاری استان مرکزی ۹۸-۱۳۹۰

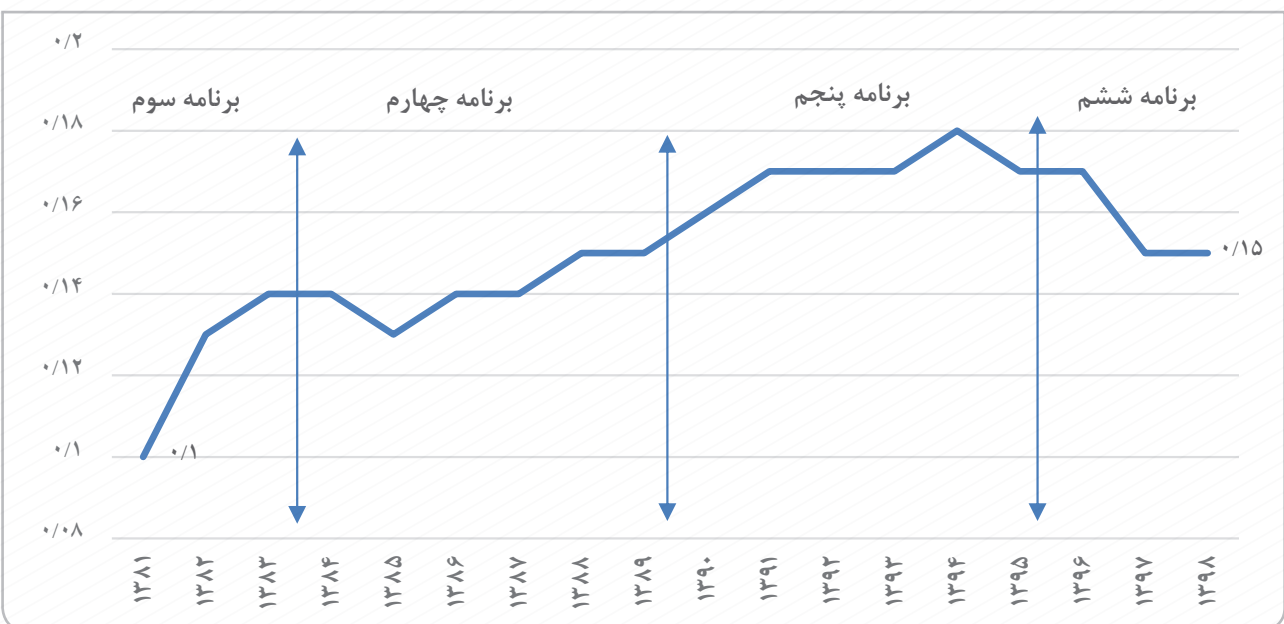
عنوان	کشاورزی	معادن	صنعت	بازرگانی	خدمات
مرکزی	۱۰۳٫۵	۹۴٫۴	۱۰۱٫۲	۱۰۰٫۱	۹۷٫۷
میانگین کل کشور	۱۰۴	۹۶٫۷	۱۰۲	۱۰۲٫۲	۹۹٫۷

شاخص تغییرات ساختاری، توان اقتصادی و تمرکز ارزش افزوده یک فعالیت اقتصادی را نسبت به سال پایه (۱۰۰) نشان می‌دهد، بدین ترتیب که هر قدر میزان آن نسبت به سال پایه افزایش یافته باشد، بیانگر مقدار وسعت و رشد فعالیت اقتصادی مورد نظر در مقایسه با سایر فعالیت‌ها است. فعالیت‌هایی که در مقایسه با سایر فعالیت‌ها از رشد ارزش افزوده بیشتری برخوردار بوده‌اند و توانسته‌اند توان اقتصادی خود را حفظ کنند یا افزایش دهند، بیش از سایر فعالیت‌ها، تحت تاثیر سیاست‌های اقتصادی با تغییرات ساختاری قرار گرفته‌اند. نتایج محاسبات شاخص ضریب ساختاری استان حاکی از آن است که بخش کشاورزی و صنعت به ترتیب بهترین عملکرد بخش‌های اقتصادی استان طی یک دهه منتهی به ۱۳۹۸ را داشته است. ضعیف‌ترین عملکرد مربوط به بخش معادن است. نقطه قابل توجه این است که شاخص استان در تمام فعالیت‌ها از میانگین کل کشور پایین‌تر است.

ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای استان مرکزی

مقدار شاخص ۱۳۹۸	۰٫۱۵
متوسط رشد سالانه شاخص طی دوره ۹۱-۱۳۹۸ (درصد)	۲٫۱
تغییرات طی دوره ۸۱-۱۳۹۸ (درصد)	۴۱٫۴

رشد شاخص تخصصی شدن منطقه‌ای استان (۹۸-۱۳۸۱)/ درصد

بخش ۳

بررسی شاخص‌های تخصص منطقه‌ای

- ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، عددی بین صفر و یک است که هرچه به یک نزدیکتر، نشان‌دهنده تخصصی شدن بیشتر است. هدف از تخصصی شدن منطقه‌ای آن است که هر منطقه براساس مزیت‌ها و شایستگی‌های خود در چهارچوب سیاست‌های کلان سرزمینی در چند رشته فعالیت از فعالیت‌های اقتصادی، نقش تخصصی ایفا کرده و براساس آن با مناطق دیگر همکاری پیرامونی برقرار کند.
- متوسط رشد سالانه ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای، طی دوره ۹۸-۱۳۸۱ در استان مرکزی ۲٫۱ درصد بوده است.
- بررسی روند تغییرات ضریب جینی تخصصی شدن منطقه‌ای براساس برنامه‌های توسعه نیز حاکی از آن است که جزابتدای برنامه چهارم و اواسط برنامه ششم که روند کاهشی بوده است، در طی سایر برنامه‌ها روند افزایشی قابل مشاهده است.
- ضریب مکانی، معیاری است که نشان می‌دهد رشته فعالیت‌های خاص در یک منطقه نسبت به کل متمرکزتر است؛ بدین ترتیب که در صورتیکه ضریب مکانی یک فعالیت صنعتی از عدد یک بزرگتر باشد نشان‌دهنده فعال و متمرکز بودن این فعالیت صنعتی در منطقه مدنظر نسبت به کل اقتصاد است و بالعکس هر چه میزان ضریب بهره‌مکانی در یک فعالیت صنعتی در منطقه بزرگتر باشد، نشان‌دهنده تخصص بیشتر منطقه مدنظر در آن فعالیت است. نتایج محاسبات ضریب مکانی برای دوره ۱۸ ساله ۹۸-۱۳۸۱ به شرح جدول ذیل است:

صنایع کارخانه‌ای پیشرو در استان مرکزی

کد آیسیک	توضیحات	۱۳۸۱	۱۳۹۸	ضریب تغییرات طی دوره (درصد)	میانگین ۱۰ سال اخیر
۲۰۳۰	تولید الیاف مصنوعی	۰٫۶۸	۳٫۸۲	۱۶۱٫۰	۴٫۵
۲۸۱۵	تولید اجاق و کوره و مشعل‌های کوره	۰٫۲۶	۱۳٫۰۶	۹۵۷٫۲	۳٫۹
۱۹۲۰	تولید فرآورده‌های پالایش شده نفت	۱٫۷۸	۴٫۷۳	۵۳٫۲	۳٫۶
۱۷۰۹	تولید سایر کالاهای کاغذی و مقوایی	۰٫۴۶	۵٫۸۰	۱۲۶٫۴	۲٫۹
۱۰۳۰	فرآوری و نگهداری میوه و سبزیجات	۰٫۹۸	۴٫۳۴	۹٫۸	۲٫۷
۲۵۹۹	تولید سایر محصولات فلزی ساخته شده طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰٫۵۹	۲٫۳۲	۶٫۷	۲٫۳
۱۳۹۲	تولید کالاهای نساجی آماده، به جز پوشاک	۰٫۶۷	۱٫۸۹	۴٫۸	۲٫۰
۲۸۱۶	تولید تجهیزات بالابر و جابجاکننده	۰٫۴۷	۲٫۸۶	۴۵۶٫۸	۱٫۷
۲۳۹۶	برش و شکل‌دهی و پرداخت سنگ	۰٫۹۱	۱٫۴۲	۱۰٫۵	۱٫۶
۲۵۹۳	تولید آلات برنده و ابزار دستی و یراق‌آلات عمومی	۰٫۸۱	۱٫۴۵	۱۶۴٫۳	۱٫۴
۲۸۱۹	تولید سایر ماشین‌آلات با کاربرد عام	۰٫۴۰	۱٫۶۵	۱۱۸٫۵	۱٫۳
۲۳۹۴	تولید سیمان، آهک و گچ	۱٫۴۱	۱٫۳۹	۱۱٫۳	۱٫۳
۲۷۴۰	تولید تجهیزات روشنایی برقی	۰٫۰	۱٫۴۵	۶۵٫۳	۱٫۱
۱۰۷۹	تولید سایر فرآورده‌های غذایی طبقه‌بندی نشده در جای دیگر	۰٫۵۲	۱٫۶۱	۱۰۹٫۷۲	۱٫۰۱

ماخذ: محاسبات تحقیق براساس داده‌های کارگاه‌های صنعتی مرکز آمار ایران

بخش ۴

نتایج مطالعات آینده‌پژوهی

برای شکل‌دهی آینده صنعت، معدن و تجارت در کشور با توجه به ملاحظات آمایش سرزمین، طی مطالعات آینده‌پژوهی ۱۰ پیشران کلیدی ۱. انقلاب صنعتی چهارم، ۲. مسئولیت‌های اجتماعی و تاکید بر رفاه اجتماعی، ۳. نقش دانشگاه‌ها در بخش صنعت، معدن و تجارت، ۴. منابع جدید انرژی، ۵. همگرایی علوم فوتونیک، ۶. تغییرات جمعیت‌شناسی و افزایش شهرنشینی، ۷. سیاست‌های دولت در ابعاد ملی و بین‌المللی، ۸. تغییرات اقلیمی و اثرات زیست‌محیطی، ۹. اقتصاد چرخشی و کربن‌زدایی و ۱۰. مدیریت آب در فرآیندهای صنعتی و معدنکاری شناسایی شدند. در ادامه نتایج تحلیل شاخص تمرکز با استفاده از داده‌های پیشین و همچنین نتایج پرسشنامه تکمیل شده توسط خبرگان استانی با توجه به روندهای جهانی آینده موثر بر بخش صنعت، معدن و تجارت طی دوره ۱۰ ساله پیش‌رو در جدول ذیل آورده شده است.

نام استان	نتایج شاخص تمرکز		نتایج پرسشنامه (افق ۱۴۱۴)	
	رشته فعالیت‌های در حال رشد	رشته فعالیت‌های در حال افول	رشته فعالیت‌های کلیدی	رشته فعالیت‌های تضعیف شده
مرکزی	تولید ایاف مصنوعی	تولید منبع، مخزن و کانتینرهای فلزی	تولید فرآورده‌های غذایی	تولید منسوجات
	تولید اجاق و کوره و مشعل‌های کوره	تولید شیشه و فرآورده‌های شیشه‌ای	تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی	تولید پوشاک
	تولید فرآورده‌های پالایش شده نفت	تولید مولدهای بخار، بجز دیگ‌های آب گرم حرارت مرکزی	تولید داروها و فرآورده‌های دارویی شیمیایی و گیاهی	تولید چرم و فرآورده‌های وابسته
	تولید سایر کالاهای کاغذی و مقوایی	تولید ماشین‌آلات کشاورزی و جنگلداری	تولید سایر فرآورده‌های معدنی غیرفلزی	تولید چوب و فرآورده‌های چوب و چوب‌پنبه (به جز مبلمان)، ساخت کالا از حصیر و مواد حصیربافی
	فرآوری و نگهداری میوه و سبزیجات	تولید لوکوموتیوهای راه آهن و وسایل نقلیه ریلی	تولید محصولات فلزی ساخته شده، به جز ماشین‌آلات و تجهیزات	چاپ و تکثیر رسانه‌های ضبط شده

جمع بندی

استان مرکزی ۱٫۸ درصد از مساحت کشور و ۱٫۸ درصد از جمعیت کشور را به خود اختصاص داده است. سهم این استان از ارزش افزوده کشوری در بخش صنعت حدود ۴٫۵ درصد و در بخش معدن ۰٫۱ درصد بوده است. از مهمترین زیرساخت‌های کلیدی در حوزه تولید (صنعتی، معدنی) و تجارت استان مرکزی می‌توان به ۳۳ ناحیه و شهرک صنعتی اشاره داشت. همچنین از منظر تعداد واحدهای صنعتی ۴۷ درصد صنایع استان تنها در سه رشته فعالیت تولید فرآورده‌های معدنی غیرفلزی، تولید محصولات فلزی ساخته شده به جز ماشین‌آلات و تجهیزات و تولید مواد شیمیایی و فرآورده‌های شیمیایی مشغول به فعالیت هستند. ضمن آنکه ۳۲٫۸ درصد از مجموع واحدهای صنعتی و معدنی استان در شهرستان اراک استقرار دارند.

